

ESKİ ESERLERİN ONARIMINDA ÇEVRESEL ANLAYIŞ

Okan ÜSTÜNKÖK

1. Çevresel onarım: Tarihi çevrenin korunması kavramı.

Bir toplumun ileriliğinin en belirli görüntüsü yaşlı bireylerine gösterdiği ilgidir denir. Aynı şekilde, bir devrin ya da bir toplumun ileriliğini kentsel ya da kırsal çevresinin iyi niteliklerinin yok olmasına, yok edilmesine karşı gösterdiği tepkiyle de derecelendirmek olanaksız değildir¹.

Şehir, kasaba ve köylerimizin pek çoğunun arkeolojik, mimari ya da diğer görsel nitelikleri, muhafazaları sağlanıp değerlendirildikçe, fiziksel çevremizin kalitesine dolaylı ya da dolaysız katkıda bulunabilecek özellikler göstermektedir. Örneğin, bir kentin yolları ile bu yollar üzerindeki yapılar ve onların oluşturdukları mekânlar aslında gerçek birer sanat eseri olabilirler; bunun için söz konusu yapıların teker teker sanat, mimari ya da önemli tarihi değerleri olması da gerekmez.

Aslında yollar ve yapılar salt sanat açısından önem taşımakla kalmazlar. Bunların değerlendirilmelerinde tarihin bir parçası olmaları ve bir başka devrin yaşantısını, görüş ve ideallerini hatırlatmaları öncelikle rol oynar.

"Bir şehrin hayatı, yollar ve yapılar gibi maddi eserler vasıtasıyla yüzyıllar boyunca ortaya çıkan sürekli bir olaydır; bu eserler şehre kendine has bir şahsiyet verir ve şehrin ruhu dediğimiz şeyi

meydana getirirler. Bunlar geçmişin değerli tanıklarındır ve ilk olarak tarihi ve duygusal değerlerinden ötürü, ikinci olarak da, bazılarının, en yüksek derecede insan dehasının eseri olan plâstik bir değer taşımış olmaları dolayısıyla saygı görecektirler. Bu eserler insanların sahip oldukları servetin bir parçasıdır ve onlara sahip olanlar veya onları korumakla görevli bulunanlar, bu yüce mirası bozulmadan gelecek yüzyıllara iletmek için her türlü meşru vasiyete başvurma sorumluluğunu ve yükümlülüğünü taşımaktadırlar."²

Bizden önceki kuşakların, yaşamalarına şimdikinden daha duygulu diyebileceğimiz bir tutumla baktıkları ve bu tutumlarını, gerek yakın bir komşuluk ve canlı bir toplum hayatı, gerekse

görülür bir enerji ve kıvraklık olarak yapılarında sık sık yansıttıkları bir gerçektir. Diğer taraftan, devrimizin amaç ve başarılarını değerlendirmenin kendi alışkanlık ve kabullenmelerimizden sıyrılıp geçmişin amaç ve başarılarını anlayabilmek yeteneğimize büyük ölçüde bağlı olduğunu söylemek hatalı olmaz. Bir diğer deyişle, geçmişle ilgiyi yitirmemek günümüzün başarısına açılan etkili bir yoldur.

Başka konular bir yana, mimari alanında geçmişle ilginin sürdürülmesi ne eski yapıların öz olarak bile olsa ben-

(1) Roy Worscott, *The Character of Towns - An Approach to Conservation* (Londra: The Architectural Press, 1969), s. 7.

(2) *Atina Anlaşması* (Ankara: İmar İskân Bakanlığı, 1969) 65. paragraf. s. 87.

zerlerinin yapılması, ne de şurada burada bir kaç tarihi yapının tek tek muhafazası ile gerçekleşmez. Asıl muhafaza edilmesi gereken, bir şehrin genel karakteri, kendine has "şahsiyeti", "şehrin ruhu" dur; o şehirde yaşamış olan kuşakların kentin bütününe işlemiş oldukları hayat görüşleri ve tutumlarıdır.

Hernekadar bireysel yapılar ve, özellikle, kanonlaşmış ölçülere göre tarihi eser olarak nitelenenler kentlerin tüm görüntüsü ve karakterine değişen oranlarda katkıda bulunurlarsa da, bu görüntünün tek ya da en önemli unsuru oldukları söylenemez³. Bu arada, gerçekten önemli tarihi eserlerin, sanat değerleri ya da yapıldıkları devirlerin günümüzde de yaşayan kalıntıları olmaları nedeniyle elbette özel katkıları olacaktır. Ancak, şehirlerin tüm görüntüsü açısından ciddiyetle dikkate alınmaları gereken başka yapılar da vardır. Örneğin, fazla özelliği olmayan, tarihe geçmemiş kişilerin yaptığı ya da içinde oturduğu evlerle bunların oluşturduğu kent düzenlerinin de tarih ve sanat görüşümüzde büyük yerleri olmak gerekir⁴.

"...son yıllarda tarihi eser kavramını önemli derecede geliştirmiştir. Günümüzde artık salt bireysel mimarî yapıtlar değil fakat sanat değeri fazla olmayan gruplar ve kentsel çevrenin karakteristik unsurları olan yapılar da korunmakta ve onarılmaktadır... bu konuda, eski yerleşme sahalarının bakım ve günümüze uydurulması (adaptation) özellikle önem kazanmaktadır." ⁵

(3) Roy Worskett, op. cit. s. 19.

(4) Bu anlayışa eski eserlerle ilgili mimar ve teknisyenlerin 1964 Uluslararası Kongresi'nde alınan ve kısaca "Venedik Tüzüğü" diye anılan kararların daha ilkinde yer verilmesinde ve salt büyük sanat eserlerinin değil, geçmişin daha mütevazı yapıtlarının da eski eser kavramımızda yeri olması gereği savunulmaktadır.

(5) Uluslararası İskân ve Planlama Federasyonu'nun Santiago de Compostella (İtalya) kentinde 1961 yılında toplanan kongresinde kabul edilen Önergenin 2. maddesi.

Görsel bakımdan çoğu şehirler yukarıda sözü edilen "karakter" lerini, mimarî ya da tarih değeri olan ve olmayan her türden yapıların bir araya gelerek yarattıkları genel bir görüntü ve değişik mekân düzenleri sonucunda ediniler⁶. "Townscape" adlı eserinde Gordon Cullen⁷ "kırdaki tek başına duran bir yapı mimarî olarak algılanır, ama yarım düzine yapıyı bir araya getirdiğinizde mimariden de ayrı bir sanat ortaya çıkar" derken, bir kentin iyi ve iyi olmayan yapılarının birlikte yarattıkları işte bu kentsel görünümünden söz etmektedir.

Sonuç olarak, özetlersek :

1. Korunması, bakım ve onarımı gereken değerler salt olağanüstü mimarî, sanat, ya da tarihi önem taşıyan "Şaheserler" olmamalıdır. Daha mütevazı yapıtların da tarih bilgimiz, sanat anlayışımız, ve fiziksel çevremizin niteliklerine önemli katkıları olabilir. Bu nedenle, eski eserlerle bağdaşık konularda çalışanların, toplum adına bu tür yapıtlara da gereken ilgiyi göstermeleri beklenir.

2. Aynı nedenlerle, salt tek eserlerin değil, aynı zamanda geniş kentsel sahaların, bölgelerin, ya da - bazan olduğu gibi - tüm olarak kentlerin korunmaları, değerlendirilmeleri ve bu gibi yerler içerisindeki yeni yapı önerilerinin sıkı bir denetim düzenine bağlanmaları da gerekli ve önemlidir.

2. Başka ülkelerdeki uygulama ile yasal hükümler:

Çevresel onarım fikri gerçekte pek de yeni sayılmaz. Anıtlar ve tarihi eserlerin kişinin doğal çevresinin ayrılmaz parçaları oldukları görüşünü savunan

Bakınız: *The Preservation and Development of Ancient Buildings and Historical or Artistic Sites.* (Strasbourg: Council of Europe, 1963) s. 60.

(6) Roy Worskett, op. cit. s. 32.

(7) Gordon Cullen, *Townscape.* (London: The Architectural Press, 1956) 2. baskı 1969.

düşünce tarzının geçmişi aslında 18. yüzyıla kadar iner⁸.

Bununla beraber, yapıları grup halinde koruma gerekliliği ve buna yönelmiş yasal hükümler saptamak çabalarına ancak II. Dünya Savaşı sonundan beri tanık olmaktadır. Bugün artık gerek pek çok ülkede, gerekse uluslararası politik ya da kültürel işbirliği örgütlerinde, tarihi merkezleri, semtleri ve hatta şehir ve kasabaları tümüyle korumak konusunda çok çabuk gelişmekte olan yeni bir ilgi gözlemektedir. Bu ilgi en tartışılabilir şekliyle çeşitli ülkelerin konuyla bağdaşık yasalarında belirmektedir ve öyle sanıyoruz ki, çevresel onarım ve "conservation" sorunu herne kadar tarımsal ve endüstriyel ekonomiler arasında farklı görüntüler verir ve ekonomik farklardan başka merkezi ve bölgesel idare örgütleri arasındaki yetki değişiklikleri de belli bir çözüm yolunun başka başka ülkelerde uygulanmasını sakıncalı kılabilirse de burada bazı ülkelerdeki ilgili uygulamalar ve yasal hükümlerin bir özetini vermek herhalde yararlı olacaktır:

Doğu Avrupa Ülkelerinden Polonya, savaşta gördüğü hasarın giderilmesi sırasında, restorasyon konusunda ders alınacak örnekler yaratmış, bu arada, bombalanmış Varşova'da özellikle titiz davranılmıştır⁹.

Savaş zararları Polonya kadar ciddi olmayan Çekoslovakya'da ise harp sırasında epeyce ihmale uğramış olan kırk kadar tarihi şehrin onarımı için

(8) "18. yüzyılın ilk yarısında başlayan arkeolojik kazılar furyası ve bunu izleyen klasik çağ çalışmaları iki ayrı düşünce okulunun ortaya çıkmasına yol açtı: Bir yanda en büyük savunucusunu Goethe'de bulan ve sonradan analitik gerçekçiliğe dönmüş "romantik-doğacı" okul, öbür yanda Winckelmann ve Milizia'nın eserleri ile temsil edilen "klasik tarihçiler". Birinci okula bağlı olanlar, doğa ile salt insanın çevresi olması açısından ilgilenir... ve anıtlarla tarihi eserleri bu çevrenin unsurları olarak yorumlarlar." (Pietro Gazzola, "The Training of Architect - Restorers". Monumentum, Vol. 3 1969. s. 16).

(9) Edmund Kupiecki. Warszawa; *Krajobraz-i Architektura*. (Varşova: Arkady, 1964).

sistematik bir onarım programı hazırlanmıştır. Bu analiz, restorasyon, temizleme ve gerekli yeniden yapım programı tamamlanmak üzeredir.

Doğu Avrupa'dan vereceğimiz üçüncü örnek olan Macaristan da tarihi eserleri ve anıtlarının bakım ya da onarımı konusunda fahri olarak çalışan mimar ve diğer uzmanların oluşturduğu bölgesel komiteleri ile ilgi çekmektedir¹⁰.

Batı Avrupa'da ise çevresel koruma ve onarımla ilgili kuramlara pek çok ülkenin yasalarında yer verilmektedir. Örneğin, 1961 tarihli bir Hollanda yasası şehir ve kasabaların bir "değerlendirme listesi" nin hazırlanmasını öngörürken Amsterdam'da da kentin yeni gelişen kısımlarının tarihi çekirdeği boğmasını önlemek amacıyla 1953 de kurulmuş bir onarım bürosu (Monumentenzorg) özellikle adı geçen kentin sorunları ile uğraşmaktadır. 7000 kadar tescilli eski esere sahip Amsterdam'da tarihi yapıların onarımı kadar yeni yapılar da bu büronun sıkı denetimi altında gerçekleştirilmekte ve onarıma girişen tarihi yapı sahiplerinin bu harcamalarının % 60 kadarı hükümet ve belediyece karşılanmaktadır¹¹.

Avrupa'nın bazı bakımlardan bize belki daha yakın denilebilecek bir ülkesi olan Portekiz'de, yirmi senedenberi, başta başkent Lizbon ve Oporto olmak üzere pek çok kentin çevresel bakım ve onarımı için merkezi hükümet çaba göstermektedir.

Bakım ve Onarım konusunda ilk uyanan ve günümüzde konu üzerinde Avrupa'nın en ileri yasalarından birine sahip olan Fransa'da 1962 yılında "Fransa'nın tarihi ve estetik değerlerinin korunması" amacını güden "Malraux yasası" yürürlüğe konmuş ve bu ya-

(10) Laszlo Gerö. *Historical Monuments in Hungary*. (Budapeşte, 1965).

(11) "Holland Herald", Amsterdam özel sayısı. Nisan 1969.

sa ile belli kentsel sahaların karakterini korumak için çalışan, Kültür Bakanlığı'na bağlı bir komisyon (Commission Nationale des Secteurs Sauvegardes) kurulmuştur. Bugüne kadar pek çok kentsel saha pilot bölge ilân edilmiş ve çalışmalar bittiğinde 1000 kadar bu tür sahanın adı geçen yasanın kapsamına alınmış olacağı açıklanmıştır.

Korunacak sahalara, sözü edilen komisyonun önermesi üzerine Kültür ve Bayındırlık Bakanlıkları tarafından birlikte saptanmakta ve bu işlemi izleyen iki sene içinde bu bakanlıklarca korunmaları kararlaştırılan bu sahalara için çeşitli plânlara hazırlanmaktadır. Bu süre boyunca, saptanan sahanın sınırları içindeki yapılar üzerinde hiç bir değişikliğe izin verilmemektedir. Bununla beraber, izin verilen bir takım onarımlar için gereken harcamaların % 80 kadarı hükümetçe karşılanabilmektedir. Onarımdan sonra ise haliyle yükselen kiraları ya da artan bakım masraflarını ve vergileri karşılayamayacak olan kiracılar için başka yerlerde konutlar sağlanmaktadır¹².

İngiltere'de eski eserlerle ilgili yasaların çevresel koruma ve onarım açısından 1967 yılına kadar zayıflıkları, öncelikle, salt bireysel yapıları kapsamalarında, ikinci olarak da, genel bir politika olarak tarihi bölgelerin plânlı bir şekilde korunmaları yerine özellikle tescilli eserleri tehdit eden tehlikeleri karşılamak için hazırlanmış olmalarında idi.

Bu bakımdan, 1967 ve 1968 yıllarında çıkarılan "Civic Amenities" ve "Town and Country Planning" yasaları, sadece yürürlükteki koruyucu hükümlerin kapsamını genişletmekle kalmamış aynı zamanda tarihi ve mimari değeri olan semtlerin de korunma ve değerlendirilmesini sağlamıştır.

(12) Fransa'daki uygulamanın daha ayrıntılı bir açıklaması için bakınız: M.F. Sorlin, "French System for Conservation in Historic Centres" *Conservation and Development in Historic Towns and Cities*, (Newcastle: Oriel Press, 1968) s. 221 - 234.

dirilmelerini sağlamak üzere ilgililere yeni yetkiler kazandırmıştır. Bu yeniliklerin amacı ayrıntıdan çok genel bir politikaya ağırlık vermek ve bakım - koruma-onarım eylemlerinin olumlu bir plânlama ile bağdaştırılmalarını sağlamaktır.

1967 "Civic Amenities" yasası, mahalli plânlama yetkililerini ilgili oldukları bölgeler içindeki tarihi ya da mimari değeri olan sahalara Koruma Sahaları (Conservation Area) olarak saptamakla görevlendirmektedir. Saptama işlemi öteki mahalli örgütlere de danışılarak yapılmakta ve İskan ve Mahalli İdareler Bakanlığı'nın onayı alındıktan sonra gazetelerde yayınlanmaktadır. Koruma Sahası olarak saptanan bölge içerisinde ya da yakınındaki her türlü yeni inşaat ve değişiklik için mahalli plânlama örgütüne yapılacak müracaatlar projeleriyle birlikte 21 gün süreyle halkın incelemesine sunulur. Bu süre sonunda yetkililer, projenin o bölgenin karakter ya da kentsel görünüşüne aykırı olup olmadığını kararlaştırıp, halkın bu konudaki tepkisini de göz önünde tutarak müracaata olumlu ya da olumsuz cevap verirler. Müracaat herhangi bir tescilli eseri etkileyecek türden ise karar daha da titiz bir inceleme sonunda verilir.

Çalışmalar sona erdiğinde bütün İngiltere'de toplam 3000 kadar Koruma Sahası saptanmış olacağı sanılmaktadır¹³.

Fransa'da olduğu gibi İngiltere'de de hükümet çeşitli örgütler aracılığıyla ve değişik kaynaklardan yararlanarak mal sahiplerince yapılan onarım harcamalarına belli oranlarda katkıda bulunmaktadır. Ayrıca, bakım, onarım ve koruma konusundaki uygulama ya da yasal kısıtlamaların mal sahiplerine verebileceği zararlar da bazı hallerde tazmin edilebilmektedir.

(13) 1969 Eylül ayında bu sayı 532 idi. (*Progress in Conservation Areas*, Civic Trust Reports: 1969/9.)

3. Uluslararası İlgî:

Çevresel onarım ya da tarihi çevrenin korunması ile ilgili uluslararası örgütlerin sayı ve çabaları son yıllarda epey artmıştır. 1962 yılında alınmış olan bir Unesco kararı ile hemen hemen ilk kez olmak üzere doğal, kentsel ya da kırsal değerlerin korunması ve gerekli hallerde onarılması için genel bir çağrıda bulunulmuş ve anıtların salt kendilerinin değil, çevrelerinin de tescil edilmeleri önerilmiştir. Bu karardan hemen sonra, 1963 yılında, Avrupa Konseyi üyesi ülkeler hükümetlerinin, Avrupa'nın ortak kültürel ve mimari değerlerinin ivedilikle korunmasına eğilmelerini sağlamak için yollar aranmaya başlandı. Bu yöndeki çabalar kısa bir süre içinde çok sayıda öneri ve kararların kabul edilmesiyle sonuçlandı¹⁴. Bu önerilerden birine¹⁵ uygun olarak Konsey, konu üzerinde yetkili kimse-lerin çeşitli hususları tartışmak üzere toplanmalarını sağlayacak bir program hazırladı. Bu toplantılarda, tarihi ya da mimari değeri olan yapı grupları ve sahaların korunma ve "rehabilitasyon"unun prensip ve uygulama sorunları ve plânlama ile ilgisi görüşüldü.

Konseyin önderliğinde gerçekleştirilen bir başka eylem de, gene yukarıda sözü edilen kararlara uygun olarak çeşitli kent güzelleştirme ve koruma derneklerinin bir Avrupa Federasyonu halinde birleştirilmeleri ve "Europa Nostra" adıyla örgütlenmeleridir. Bu kuruluş konu üzerinde genel politikalar saptanmasında ve gereken yerlerde halkın dayanağının sağlanmasında yararlı olmaktadır.

Yukarıda sözü edilen toplantılardan evvel 1964 de Venedik'te yapılan "Eski Eserlerle İlgili Mimari ve Teknisyenler Uluslararası Kongresi"nde ise,

(14) Bakınız : The Preservation and Development of Ancient Buildings and Historical or Artistic Sites. (Strasbourg; Council of Europe, 1963).

(15) Ibid. s. 38 - 39. (Öneri No. 365-4)

1931 de kabul edilmiş olan "Atina Anlaşması"nın harp sonrası yıllarının getirdikleri açısından yetersizlikleri tartışılmış ve yerini almak üzere yeni bir tüzük hazırlanmıştı. "Eski Eserlerin Bakım ve Onarımı konusunda Uluslararası Tüzük" ya da, kısa olarak, "Venedik Tüzüğü" adıyla bilinen bu kararlar son zamanlarda yurdumuzda da sık sık söz ve tartışma konusu edilmiş olmuştur.

Diğer taraftan, 1965 yılında ve gene Unesco aracılığıyla, özellikle çevresel onarımla ilgilenen uluslararası bir örgüt oluşturulması kararlaştırılmış ve bu karara uygun olarak ICOMOS (The International Council for Monuments and Sites) kurulmuştur. Gerçekten başarılı bir örgüt olarak daha önceden çalışmaya başlayan "Uluslararası Müzeler Birliği"nden (ICOM) esinlenerek kurulan ICOMOS'un amacı eski eserlerin onarımı konusunun her ülkede en geniş kapsamıyla ve bir çevresel onarım ya da tarihi çevre anlayışı içinde ele alınmasını sağlamaktır. Bu tutuma örnek olmak üzere burada, ICOMOS'un Çekoslovakya Ulusal Komitesince, 1965 yılında aynı ülkenin Levoca kentinde düzenlenen kongreye sunulan bildiriden bir parçaya yer vermekte yarar göüyoruz:

"...kentsel yapılarının bütünlüğünü korumuş tarihi şehirlerin esas değerlerine saygı duyan bir "conservation" eylemi bu kentlerin büyümelerinin kısıtlanması gereğine yol açacaktır. Kentsel "Landscape" in güzellikleri şehirlerinin görünüşlerine olduğu gibi bu şehirlerin meydanlarının, cadde ve semtlerinin ayrı ayrı güzelliklerine de bağlıdır. Bu da, tarihi şehirlerin korunması sorununun bir bölgenin genel ihtiyaçlarına ve aynı zamanda, yukarıda sözü edilen kısıtlama zorunluluğuna cevap verebilen "bölgesel gelişme plânları"nın çerçevesi dışında bir

çözüme bağlanamayacağı demektir¹⁶.

4. Eski Eserlerin Korunmasına Karşı Çıkan Faktörler:

Buraya kadar, salt geçmişle ilgiyi sürdürmenin ve insanlığın ortak serveti olarak nitelenen değerlerin, bireysel yapılarda olduğu kadar kentsel ve kırsal çevremizin düzeninde de yansdıkları şekilde, gelecek kuşaklara iletilmesi gerektiğini savunduk:

Ancak, gelişimin (tekâmül) hayatın ayrılmaz bir parçası olduğu ve gelişimi inkâr etmenin hayata karşı çıkmak olacağı da sık sık tekrar edilen bir gerçektir; ekonomik, nüfus, ve başka toplum değişikliklerinin fizik çevremizi de etkilemeleri olağan ve gereklidir. Çünkü, önceden de söylendiği gibi, "şehirlerin hayatı süregelen bir olaydır". Değişmekte, gelişmekte olan bir toplum, değişen ve gelişen bir çevreye de gereklilik duyacağından, fizik çevremizi bu yeni gelişmelere uyduramamak gerek topluma, gerekse toplumun bireylerine çeşitli güçlükler çıkartacak, sıkıntılar verecektir. Nüfusun artışı, değişen hayat standartları, teknik gelişmeler ve değişen toplumsal ilkeler, ülküler, çevremizin değişmesi gereğine hep katkıda bulunmaktadırlar:

Toplumsal açıdan bütün bu gelişmeler yeni yapılar ve her türlü belediye servisleri için varolan talebin artması şeklinde belirir, bünyesel olarak ise özellikle eski, tarihi yapıların aşınmalarında ve çürümeye terk edilmelerinde göze çarpar. Bu aşınma ve çürümenin günden güne artması ise, bu durumda, açık bir kısır döngünün sonucudur, çünkü "bir şehrin yapısal elemanları eskimeye, bozulmaya başladıkları zaman yararlı bir şekilde kullanılma yeteneklerini yitirirler"¹⁷. Kullanılmayan bir yapı ise dayanamaz, çürür.

Diğer taraftan, geride bıraktığımız yıllarda, fiziksel çevrede ya da, özellikle, tarihi şehirlerimizde, bu ani değişmelerin sonucunun ne türden olduğunu açıkça ortaya koyan yeter sayıda örnek yaratılmıştır. Zaman zaman güzelleştirme ya da geliştirme adı altında semtler, yollar ve yapı grupları tümüyle yıktırılmış, yok edilmiş, ve yerlerine konanların, yitirilenlerin her türlü iyi niteliklerinden yoksun olduğuna sık sık tanık olunmuştur, olunmaktadır.

Çevremizin çağın sosyo-ekonomik gelişmelerine uyması zorunluğu nedeniyle tarihi yapılar ve eski eserlerin karşı karşıya geldikleri tehlikeler genel olarak iki şekilde ortaya çıkmaktadır:

1. Tarihi yapı için varolan talep, yapının bugünkü şekli ve durumuyla, yetersizdir. Bu durum tarihi yapının bakımsız kalıp çürümeye terk edilmesi-ne yol açar.

2. Bir tarihi yapının üzerinde durduğu arsa için çok fazla talep vardır. Bu durum ise yapının yıktırılıp yerine arsanın potansiyelini tam olarak değerlendiren bir yenisinin yapılması ya da tarihi yapının, aynı amaca uydurulacak şekilde, radikal değişikliklere uğratılarak karakterinin yok edilmesiyle sonuçlanır.

Tarihi yapıların ihmal ve bakımsızlığına yol açan birinci şıkkın başlıca nedenleri şunlardır:

- a — Yapının plân ve kullanılış olanakları bugünün isteklerine karşılık veremeyecek türdendir;
- b — Günümüzün kullanımına uygun olsa bile yapının bulunduğu yer sapa, uzak ve dolayısıyla talebi azaltacak bir sebep oluşturabilir;
- c — Kullanılış ve konum yeterli oldukları halde yapıya olan talep çevresinin uyuşmazlığı yüzünden azalabilir. Örneğin, bir ev belli

(16) "European Outlook", The Architects' Journal, 18 Ocak 1967, s. 136.

(17) Roy Worskett, *op. cit.*, s. 34.

bir sosyal sınıf için uygun olmasına rağmen çevresi bu sınıfı ya da evi kullanacak olanlar evin çevresini benimsemeyebilir.

Yukarıda açıklamaya uğraştığımız kullanılış, konum ve çevre koşullarından ayrı olarak bir de masraf sorunu akla gelmektedir: Bir taraftan gerekli onarımın, diğer taraftan onarım sonrası bakım ve kullanılışın yol açacağı harcamalar. Her iki tür giderin de tarihi yapıları kullanmak isteyeceklerin karşılayabilecekleri bir toplamı aşmamaları gerekmektedir.

Tarihi yapıları tehdit eden ve onların kentsel ya da kırsal çevremizin parçaları olarak muhafaza edilmelerine karşı çıkan ve yukarıda bir kısmının özeti verdiğimiz tehlikelerin eğer olumlu bir yönde üstesinden gelinecekse, aslında tüm plânlama sürecinin bir parçası olan en geniş kapsamlı bir çözüm bulunmalıdır. Çünkü, belki yeniden kurulması düşünülecek bir kaç şehir ya da kasaba dışında hiç bir yerleşmede her yapılmış olanı yıkıp yerine yenisini koyarak sıfırdan başlamaya gücümüz yetmeyecektir. Bu açıdan, "plânlama", tarihi çevremize ilişkin talep ve baskıları kontrol etmeyi ya da etkilemeyi olanaklı kılan, aynı zamanda da gelişme ve değişme gerekliliği ile bakma, koruma ve onarma zorunluluğu arasındaki çatışmayı önleyen bir aracılık görevi yapmak durumundadır.

5. Çevresel onarımda "plânlama"nın rolü ve önemi:

Yukarıda da söylediğimiz gibi, bir kentin çevresel onarım ya da korunması için tutulacak yol ancak geniş bir plân çerçevesi içinde formüle edilebilir. Yeni ve eski yapılar için var olan talep ve buna bağlı olarak bu yapıların ekonomik özelliklerinin (kullanılma olanakları) kentin toplumsal yapısı ile bölgesel fonksiyonlarının direkt sonuçları olduğu bilinmektedir. Ancak,

bir kaç kentimizdeki bazı bölgesel kısıtlamalar gibi çalışmalar dışında, şimdiye kadarki onarımlarımızda bu anlayışla çalışıldığı ve tarihi yapıların ele alınışlarında bunların en dar çevrelerinden öteye gidildiği pek söylenemez.

Gerçekte, eski ve yeninin sağlam bir yapı programı içinde bağdaştırılmaları ya da eski yapılar yanına kurulacak yenilerin, her iki türün de hiç olmazsa en belirli özelliklerine saygı duymaları zorunluluğu, artık bir kentin bütününde uygulanacak "yenileme" eylemleri için yeni, olgun, ve pek de basit olmayan yaklaşımları saptamamızı gerektirmektedir.

Kurulacak onarım politikalarının saptanmasında şu üç etap öncelikle akla gelmektedir:

1. Önemli kentsel, mimari ya da tarihi değeri olan sahaların tanımlanması;
2. Bunların karakteristik özelliklerinin analizi ve sürekliliklerini sağlayacak tedbirlerin alınması;
3. İstenen amaçlara ulaşmak için gerekli idari, mali ve teknik süreçlerin saptanması.

"Uzmanlar tarafından ulusal seviyede uygulanmak üzere önerilen tedbirler.. (şunlardır):

- a) Bu yeni kriteriuma (yani çevresel onarım ve koruma) göre tarihi ya da mimari değeri olan sahaların analiz ve sınıflandırılmalarının yapılması:
- b) Halkın, yönetim örgütlerinin, ve etkili çalışmalar yapabilecek kurumların desteğini sağlamak için, yapılan çalışmaların yayınlanması;
- c) Yürürlükteki yasalara konu ile ilgili hükümlerin eklenmesi ya da anıtların ait oldukları kentsel ya da kırsal çevre ile birlikte korun-

malarını sağlayacak yeni yasaların hazırlanması ;

- d) Uzun süreli plânlar, ilgili yetkililerin denetimi ve mali tazminat¹⁸ gibi sistemler aracılığı ve konunun toplumsal, ekonomik ve kültürel öneminin farkında vatandaşların desteği ile bu yasaların uygulanması.¹⁹

(18) Unesco Genel Kurulu'na kabul edilmiş bir başka öneriyle, herhangi bir sahanın mimari ya da tarihi değerine dayanarak tescil edilmesi halinde, bu durumun yaratabileceği kısıtlama ve buna değgin başka zorlamaların mal sahiplerine tazmin edilmesi gerekeceği görülmüştür.

(19) Council of Europe, *op. cit.* s. 33.

Son olarak diyebiliriz ki, sözü edilen onarım politikaları, genel olarak, bir yandan kentlerimizin en değerli mimari özelliklerini korumak, diğer yandan da değişmesi gerekenleri etkilemek ya da, en azından, denetlemek gibi ikili bir amaç gütmelidir. Ayrıca yeni yapıların yerleştirilme ve plânlanmaları konusunda "townscape" in bir rehber olarak kabul edilmesi, onarım ve koruma ile değişiklik ve gelişme arasında sağlanması gereken denge ve uyuşmanın en önemli başlangıcıdır. Bu esaslar yaygın bir şekilde uygulanmadıkça onarım eylemlerinin çevresel anlayışla gerçekleştirildiği savunulamaz.